

Είναι ψευδαίσθηση... Είναι ψευδαίσθηση αυτό που βλέπεις, είπε ο πατέρας στη μητέρα μου, όταν εκείνη ύψωσε την παλάμη της πάνω από τα μάτια της για να τα προστατεύσει από τον ήλιο, αγναντεύοντας τον μακρινό ορίζοντα. Δεν είναι δυνατόν να βλέπεις αυτό που ισχυρίζεσαι από μια τέτοια απόσταση. Γιατί η θάλασσα είναι σαν την έρημο· έχει και αυτή τους αντικατοπτρισμούς της και εμείς βρισκόμαστε πολύ μακριά από τη στεριά.

Αλλά εγώ απάντησα στον πατέρα σου πως ήταν στ' αλήθεια η Βηρυτός και πως το καράβι που μας μετέφερε από την Αλεξάνδρεια στην Ελλάδα και έπλεε κοντά στις ακτές για ν' αποφύγει τα μανιασμένα κύματα στη μέση του πελάγους, βρισκόταν τώρα ακριβώς στο ύψος του ακρωτηρίου της Βηρυτού που εγώ χωρίς αμφιβολία αντίκρυζα. Φάνταζε πολύ όμορφη από μακριά, όμορφη σαν οπτασία... Τα συμπτώματα της εγκυμοσύνης και η ναυτία που μου προκαλούσε η ταραγμένη θάλασσα υποχώρησαν τότε και, για πρώτη φορά μετά από πολλούς μήνες, με κατέκλυσε η επιθυμία να τραγουδήσω. Ύστερα είπα στον πατέρα σου,

καθώς γέρναμε στην κουπαστή και του έδειχνα με το λευκό, απαλό μου χέρι: Θέλω να αποβιβαστούμε εδώ. Δεν θέλω να πάω στην Ελλάδα. Έτσι κι έγινε.

Εγώ πάλι, στη διάρκεια της πενηντάχρονης ζωής μου, ποτέ δεν πίστεψα την ιστορία αυτή της μητέρας μου – ούτε μια φορά. Και ο πατέρας μου την κοίταζε και χαμογελούσε σιωπηλός. Από τη μεγάλη αγάπη που της είχε, φοβόταν να τη διαφεύσει, να εκφράσει τις αμφιβολίες του για όσα έλεγε, λες και η μητέρα μου ήταν ένα όμορφο λουλούδι που έριχνε τα πέταλά του, κάθε φορά που τη στενοχωρούσες. Ωστόσο οι πολλές και διαδοχικές εκδοχές της ιστορίας της μητέρας μου, με τις μικρές παραλλαγές τους κάθε φορά, μου επέτρεπαν να φαντάζομαι την αλήθεια που έκρυβαν οι αφηγήσεις της.

Ούτε μια φορά δεν τη ρώτησα, ενώ έπαιζε το ρόλο της εγχύου στο καράβι που μας μετέφερε μαζί με τον πατέρα μου και τον Έλληνα συνétaιρό του στη Θεσσαλονίκη, πώς ήταν δυνατόν ο ήλιος να λάμπει ενώ η καταιγίδα υποχρέωνε το καράβι να πλέει κοντά στις ακτές... Έλεγα στον εαυτό μου πως ίσως η καταιγίδα είχε χτυπήσει μόνο το ανοιχτό πέλαγος ενώ ο ήλιος εξακολουθούσε να λάμπει στις ακτές. Δεν τη ρώτησα αν η γη που αντίκρυσε και την έκανε να χαμογελάσει ήταν μάλλον η Κύπρος ή η Κρήτη και όχι η γη των προγόνων της. Δεν τη ρώτησα πώς κατάφερε, χάρη στη βούλησή της μόνο και την όλο κοκεταρία πονηριά της, να παρασύρει το καράβι στο λιμάνι της Βηρυτού, όπου αποβιβάστηκε με τον πατέρα μου ενώ ο Έλλη-

νας συνétairos του συνέχισε το ταξίδι του στη Θεσσαλονίκη. Είπα μέσα μου πως όλοι οι επιβάτες κατέβηκαν στη Θεσσαλονίκη και κάτω από την επιμονή της μητέρας μου, ο πατέρας μου διέλυσε την εταιρεία με το συνétairo του, πήρε το μερίδιό του και ξανασάλπαρε μαζί της για τη Βηρυτό. Εκεί, στη συνοικία Αμπού Γκαμίλ γεννήθηκα και έζησα ως τον τρίτο χρόνο του πολέμου. Εκεί ευδοκίμησε η επιχείρηση του πατέρα μου, το εμπόριο των υφασμάτων, ώσπου πέθανε, αφού πρώτα μου παρέδωσε το μεγάλο και ξακουστό κατάστημά του στην αγορά ελ Ταουίλα όπου ζω σήμερα.

Η ζωή με τη μητέρα μου ήταν πάντα δύσκολη και όχι μόνο μετά το θάνατο του πατέρα μου. Την απογοήτευσα πολλές φορές. Ακόμη και την ίδια τη στιγμή που μ' έφερνε στον κόσμο, αφού λαχταρούσε ένα κορίτσι που θα κληρονομούσε την ομορφιά της, διαιωρίζοντας μ' αυτό τον τρόπο το θαυμασμό στο πρόσωπό της. Ός την ενηλικίωσή μου, η μητέρα μου επέμενε να με διδάσκει λυρικό τραγούδι που η ίδια λάτρευε και στο οποίο ξόδεφε μια ζωή να εξασκείται. Της άρεσε να μιλά για τα χρόνια που κύλησαν ενόσω εκείνη εκπαιδευόταν. Αλλά δεν έδειξε την απογοήτευση που, απ' όσο μπορώ να μαντέψω, δοκίμασε όταν δεν βρήκε στη Βηρυτό την όπερα που φαίνεται πως περίμενε την εποχή που ακόμη ζούσε στο Κάιρο. Κάθε φορά που πήγαινε στον αρμένιο δάσκαλο του τραγουδιού, που διατηρούσε σχολή κοντά στην περιοχή ελ Αζαρία, επέστρεφε πανευτυχής στο σπίτι για να μας βεβαιώσει πως οι στόχοι της επιτέλους εκπληρώνονταν και πως ο κύριος

Κιφούρκ της είχε αναθέσει πρωταγωνιστικό ρόλο... Ο πατέρας μου δεν της έφερνε ποτέ αντίρρηση. Ακόμα και το αλάτι το πρόσθετε κρυφά στο πιάτο του, όταν εκείνη αποφαινόταν πως το φαγητό της ήταν εύγευστο και δεν χρειαζόταν τίποτα παραπάνω – παρότι η ίδια δεν έμπαινε ποτέ στην κουζίνα για να το ετοιμάσει με τα χέρια της... Έτσι, ο πατέρας μου πρόσθετε κρυφά αλάτι στο πιάτο του αφού έβαζε πρώτα εκείνη στο δικό της μουρμουρίζοντας παραπονιάρικα και απευθύνοντάς του μια ματιά γεμάτη επίκριση. Ο πατέρας μου μού έλεγε πού και πού, όταν η μητέρα μου δεν μας άκουγε, με μια αχνή θλίψη στο βλέμμα του: υπάρχουν ορισμένες γυναίκες που είναι από μετάξι κι η μητέρα σου είναι μια από αυτές. Όταν μεγαλώσεις, θα καταλάβεις.

Δεν της έφερε αντίρρηση ούτε όταν του εξέφρασε την επιθυμία της να ζήσει στη Βηρυτό, κι ας τον είχε τόσες φορές προειδοποιήσει ο δικός του πατέρας, που καταγόταν και εκείνος από τη Βηρυτό. Του είχε αφηγηθεί πολλά και του είχε διαβάσει άλλα τόσα γι' αυτή την πόλη. Και κάθε φορά τελείωνε τις αφηγήσεις του, συμβουλεύοντας το γιο του να μην πέσει ποτέ στα δίχτυα της γοητείας της και να μην τη θεωρήσει προορισμό του επειδή κάποτε υπήρξε η γη των παππούδων του. Ο πατέρας μου ποτέ δεν έφερε αντίρρηση στη μητέρα μου ούτε όταν με έντυνε κορίτσι παρά τη θέλησή μου και με δίδασκε την τέχνη του λυρικού τραγουδιού στο σπίτι. Ούτε όταν με έπαιρνε μαζί της στο διδασκαλείο του καθηγητή Κιφούρκ με το λεπτό περιποιη-

μένο μουστάκι αλλά Ντάγκλας Φέρμπανκς, όπου με παρατούσε σε μια σκοτεινή γωνιά, για να σταθεί κοντά στο πιάνο όπου καθόταν ο καθηγητής, έχοντάς με πρώτα συμβουλέφει ν' ακούω με προσοχή και να τεντώνω καλά τ' αυτιά μου. Προτού οι επαναλαμβανόμενες μελωδικές φράσεις με αποκοιμίσουν, ζωγράφιζα με τη φαντασία μου το πάνω μέρος του κορμού της μητέρας μου που βυθιζόταν στη σκοτεινιά και το όμορφο μισάνοιχτο στόμα της, καθώς το αμπαζούρ έριχνε το θαμπό του φως μονάχα στο κάτω μέρος του κορμιού της και στο μουστάκι του καθηγητή Κιφούρκ, που έσκυβε πάνω στο πιάνο του.

Την απογοήτευσα γιατί δεν έμαθα ποτέ να τραγουδώ, κι αργότερα μεγαλώνοντας, η φωνή μου άρχισε σιγά-σιγά να γίνεται τραχιά και να βραχνιάζει, μέχρι που χάθηκε εντελώς η λεπτή χροιά της, προτού καλά-καλά κλείσω τα δώδεκα. Τότε πια η μητέρα μου πείστηκε πως δεν θα τα κατάφερνα ποτέ στο τραγούδι και δεν θα είχα καλύτερη κατάληξη από τον πατέρα μου, τον έμπορο των υφασμάτων.

Παραιτήθηκε εντελώς από την ελπίδα όταν ο πατέρας μου άρχισε να με παίρνει μαζί του στο κατάστημά του τις ημέρες των διακοπών και τις αργίες. Η απελπισία χαραχτηκε στο πρόσωπό της όταν της ανακοίνωσε πως θα με έπαιρνε στο κατάστημα και θα επέβλεπε ο ίδιος το διάβασμα και τις ασκήσεις μου κάθε Τετάρτη και Παρασκευή που είχαμε λιγότερες ώρες στο σχολείο. Μ' έπαιρνε μαζί του μετά το μεσημεριανό, έβαζε τη δερμάτινη σάκκα μου κάτω από τη

μασχάλη του και έγνεφε στη μάνα μου να επιστρέψει στις φωνητικές της ασκήσεις, μια που δεν θα την ενοχλούσα πια με την παρουσία μου μες στο σπίτι. Κι όταν καμιά φορά αργούσαμε στο μαγαζί, προτού αναθέσει στο μεγαλύτερο παραγιό του να κλείσει και πριν να αποχαιρετήσει τους φίλους του, με πλησίαζε και μου έλεγε: τι ντροπή, η μάνα σου θα πείνασε κι εμάς μας πήρε η ώρα. Τότε ήξερα πως θα με υποχρέωνε να κουβαλήσω στην επιστροφή ένα τεράστιο μπουκέτο λουλούδια, μεγαλύτερο από το μπόι μου, με αγκάθια που θα καρφώνονταν στα χέρια μου ή με μεγάλα φύλλα που θα μ' εμπόδιζαν να βλέπω τα φώτα της πόλης, αφού πρώτα θα σταματούσε στην ευρωπαϊκή αγορά για να της αγοράσει και λίγα φρέσκα φρούτα. Μερικές φορές πηγαίναμε ως το Μπαμπ Ιντρίς, στον φίλο του Ρεφάι, για να αγοράσουμε ζεστά κάστανα, ύστερα κατεβαίναμε βιαστικά την οδό Αχμέντ ελ Νταουάκ και τέλος το δρόμο του σπιτιού μας. Κι αν δεν ακούγαμε το μελαγχολικό τραγούδι του γραμμόφωνου όταν φτάναμε στο πλατύσκαλο, ο πατέρας μου προετοιμαζόταν για μια μακρά απολογία και σκεπτόταν κάποια πειστική δικαιολογία, ή χτυπούσε απαλά το τζάμι της φλύαρης γειτόνισσάς μας, της Σάρας, και της ζητούσε, αν ήταν μόνη της στο σπίτι, να ανέβει για να περάσει το υπόλοιπο βράδυ μαζί μας. Η Σάρα τότε καταλάβαινε και κουνούσε το κεφάλι της με συνωμοτικό ύφος. Η ατέλειωτη και εξαντλητική της φλυαρία θα έκανε τη μητέρα μου να ξεχάσει το θυμό της και η βραδιά θα κυλούσε ειρηνικά. Αλλά όλ' αυτά αποδει-

κνύονταν ανώφελα όταν η συζήτηση του πατέρα μου και των εμπόρων φίλων του διέσχιζε τα σκονισμένα εδάφη της πολιτικής ή βυθιζόταν στον κόσμο των υφασμάτων. Τότε μόλις βγαίναμε από την αγορά ελ Γκαμίλα, έπρεπε να στρίψουμε αριστερά, να περπατήσουμε λίγο στην οδό Φιγάν και να σταματήσουμε στα «Δαμασκηνά Οπωροπωλεία», όπου ο πατέρας στεκόταν αμήχανος ψάχνοντας ποιο εξωτικό ή εκτός εποχής, και φυσικά πανάκριβο, φρούτο να διαλέξει στη μητέρα μου, όπως εκείνοι οι ντροπαλοί άντρες που ζητούν, για τις παραχαϊδεμένες έγκυες γυναίκες τους, σταφύλια το Φλεβάρη ή κόκκινα καρπούζια.

Γι' αυτό, αφότου εκείνος έφυγε από τη ζωή, μου στάθηκε πολύ δύσκολο να ικανοποιήσω τη μητέρα μου, όχι μόνο γιατί δεν ακολούθησα τις σπουδές που εκείνη επιθυμούσε, μια που δεν έγινα γιατρός, για παράδειγμα, καθηγητής μουσικής ή κάτι τέτοιο, αλλά και επειδή, ακόμη και ως πωλητής υφασμάτων, δεν θα έφτανα ποτέ τον πατέρα μου. Δεν είχα ούτε τις αρετές του ούτε τα πάμπολλα χαρίσματά του. Και σε μεγάλο βαθμό, είχε δίκιο. Γιατί από τη στιγμή που άρχισα να εργάζομαι δίπλα του στο μαγαζί, δεν φαντάστηκα ποτέ τον εαυτό μου μόνο πίσω από τον πάγκο, χωρίς εκείνον. Μας έβλεπα να ενσαρκώνουμε κι οι δυο μαζί τη διεύθυνση του καταστήματος: Αντίθετα τη μητέρα μου, που με αντιμετώπιζε σαν μελλοντικό κληρονόμο, δεν την έπειθαν τα λιγοστά προσόντα μου, που δεν θα 'ταν αρκετά ούτε για τον παραγιό του πατέρα μου, τον οποίο, δυστυχώς, δεν θα 'χα δίπλα μου όλη μου τη ζωή.

Από παιδί πάσχιζα να ξεδιαλύνω πώς ο πατέρας μου καταλάβαινε τη μητέρα μου, και αυτό έγινε πολύ πιο δύσκολο μετά το θάνατό του, γιατί εγώ έχασα το παράδειγμα και εκείνη τη λιγοστή διάθεση που της είχε απομείνει να εκφραστεί.

Παρ' όλ' αυτά συχνά επαναλάμβανε: Δεν θέλει να καταλάβει, δεν θέλει να δει, βλέπει μόνο όποιος το επιθυμεί... Επαναλάμβανε αυτά τα λόγια και έμοιαζε σαν να μιλούσε στην αδελφή της, που είχε φύγει εδώ και καιρό από το σπίτι μας. Η φωνή της μητέρας μου ήταν πάντα χαμηλή, η χροιά της απαλή με ήπιες διακυμάνσεις. Ποτέ δεν εναρμονιζόταν με τις αντιδράσεις της, ποτέ δεν υψώθηκε στην οργή ούτε μαλάκωσε στην εκμυστήρευση. Η φωνή της δεν έβγαινε ποτέ για να απομακρυνθεί από την περιοχή του προσώπου της και να διασχίσει τα παράθυρα, σαν τις φωνές των άλλων μανάδων που έφταναν σαν ουρλιαχτά στ' αυτιά μου. Όποιος δεν κοιτούσε το πρόσωπο της μητέρας μου, δεν την άκουγε όταν μιλούσε, κι αν την άκουγε, δεν καταλάβαινε τι έλεγε αν δεν κοιτούσε το πρόσωπό της.

Αλλά πρέπει να είχε δίκιο. Όποιος δεν το επιθυμεί, δεν βλέπει. Όταν ήμουν μικρός και με φώναζε, την άκουγα αλλά δεν έστρεφα το πρόσωπό μου στο δικό της. Κατηύθυνα το βλέμμα μου προς τη μεριά της, κοιτώντας ωστόσο κάποιο άλλο σημείο, κι άκουγα προσεκτικά τη φωνή της. Η αδελφή της με δικαιολογούσε συχνά λέγοντας πως αυτή είναι η συνήθεια των ντροπαλών – δεν κοιτούν στα μάτια όποιον τους



μιλάει. Όχι, ανταπαντούσε η μητέρα μου, είναι η συνήθεια των τυφλών.

Η φωνή της μητέρας μου ήταν χαμηλή, ήρεμη και πάντα η ίδια. Μετά το θάνατο του πατέρα μου, άλλαξα τις συνήθειές μου και προσπάθησα να τον μιμηθώ. Την κοίταζα κατάματα και παρατηρούσα το πρόσωπό της για να μπορέσω να καταλάβω τι ήθελε, ποιες ήταν οι επιθυμίες της, γιατί τώρα που είχε μεγαλώσει και είχε γίνει γριά, δεν είχε κανέναν εκτός από μένα. Και στην προσπάθειά μου να αντιμετωπίσω την επιμονή της να αποκαλύπτει τη φωνή της κατ' αυτό τον τρόπο, σιγά-σιγά πείστηκα πως αυτή της η συνήθεια πήγαζε κυρίως από την έγνοια της να προστατεύσει τη φωνή της και όχι επειδή επιβουλεύοταν το συνομιλητή της, ώστε να τον φορτώνει με τη δυσχερή κατανόηση των όσων έλεγε. Γιατί μέχρι τα τελευταία χρόνια της ζωής της, η μητέρα μου επέμενε πως είχε μια από τις ωραιότερες γυναικείες φωνές... Συνέχισε να εξασκεί τη φωνή της στο τραγούδι και να προετοιμάζει τον εαυτό της για την πρώτη εμφάνισή της... Και όταν άρχισε να υπερβάλλει σ' αυτή την προετοιμασία, να αφηγείται διάφορες ιστορίες σχετικά μ' αυτήν και να μακιγιάρεται κραυγαλέα, τότε ήταν που με κατέκλυσε μια βαθιά ανησυχία. Είπα στον εαυτό μου πως η μητέρα μου τώρα πια υπέφερε από άνοια... Ωστόσο σύντομα άρχισα ν' ακούω τις ιστορίες της με ένα διαφορετικό πρίσμα και παρηγοριόμουν με τη σκέψη πως η μητέρα μου δεν υπήρξε ποτέ το πιο λογικό πλάσμα της γης. Ποιος είπε πως στα νιάτα της μας διηγιόταν την αλήθεια...

Ποιος είπε πως οι σημερινές ιστορίες της, τώρα που είναι γριά, δεν είναι στην πλειονότητά τους αληθινές και δεν συνέβησαν στην πραγματικότητα; Άρχισε να μακιγιάρει το πρόσωπό της, όταν ο χρόνος απάλειψε τα χαρακτηριστικά της και εκείνη δεν το άντεξε. Γυρνούσα το απόγευμα από το μαγαζί και την έβρισκα να κάθεται στο ντιβάνι της, έχοντας αρχίσει να αφηγείται προτού ακόμη φτάσω στο σπίτι. Έπλενα τα χέρια μου, έφερνα το δίσκο με το βραδινό που της είχε ετοιμάσει η Σάμσα στο δωμάτιό της και καθόμουν αντίκρυ της. Κοιτούσα τα βαμμένα κατακόκκινα μαλλιά της και τα δυο λεπτά φρύδια που έγραφε με μαύρο μολύβι, σαν δυο μικροσκοπικές αφίδες, και την άκουγα να αφηγείται:

Τραγουδούσα στα γενέθλια του βασιλιά μετά από τις επίμονες εκκλήσεις της Ναζλί. Εκεί με είδε ο παππούς σου και με ερωτεύτηκε... Από το μίσος και τη χολή μου γι' αυτόν και τα υφάσματά του, έφερα το γιο του στη Βηρυτό. Ήταν ερωτευμένος μαζί μου και με μίσησε. Με φοβόταν και φοβόταν τη φωνή μου. Φοβόταν μήπως γίνω μια ξακουστή πριμαντόνα, τόσο ωραία που ήμουν και τόσο όμορφη φωνή που είχα. Έκανε τα πάντα για να μην τραγουδήσω πάλι μπροστά στο βασιλιά. Έπιασε τον πατέρα σου και του είπε πως αν πήγαινα ποτέ ξανά στο παλάτι του Φαρούκ, ο βασιλιάς θα με κρατούσε στο χαρέμι του και τότε θα τον ντρόπιαζα, αν με παντρευόταν μετά απ' όλ' αυτά. Έτσι ανάγκασε τον πατέρα σου να επισπεύσει το γάμο του μαζί μου, παρότι στη αρχή είχε προβάλει πολ-

λές αντιρρήσεις. Ός αυτό το σημείο η μητέρα μου μιλούσε με αιγυπτιακή προφορά.

Έφερα τον πατέρα σου στη Βηρυτό για να εκδικηθώ τον παππού σου, που μισούσε αυτή την πόλη. Αλλά δεν κατάφερα να τον απομακρύνω από τα υφάσματα όπως πάντα ονειρευόμουν... Ακόμα και λίγες μέρες πριν από το ταξίδι μας, ο παππούς σου συνέχισε να επαναλαμβάνει πως η Ελλάδα ήταν μια σπουδαία χώρα και προϊδέαζε αρνητικά τον πατέρα σου για τη Βηρυτό, επειδή ήξερε πόσο την αγαπούσα. Αυτή η πόλη είναι στα πρόθυρα ενός μεγάλου σεισμού, έλεγε, επαναλαμβάνοντας τα λόγια ενός άγγλου καθηγητή από το Πανεπιστήμιο του Λιντς. Ο παππούς σου υποστήριζε επικαλούμενος την επιστημονική αντικειμενικότητα, πως η πόλη αυτή είναι χτισμένη πάνω σε ένα ρήγμα που γλιστρά πέντε χιλιοστά του μέτρου κάθε χρόνο και πως, στην επιστήμη της γεωλογίας, η μετατόπιση αυτή θεωρείται άκρως επικίνδυνη. Ο σεισμός, έλεγε, είχε ήδη φέρει την κορυφή της πόλης στον πάτο της και την έσβησε από την επιφάνεια της γης μια ή δυο φορές· η τρίτη ήταν πια πολύ κοντά, δεν χωρούσε αμφιβολία. Έχει έρθει η ώρα της τρίτης καταστροφής, προφήτευε με βεβαιότητα, για να μην αναφέρω τις καταστροφές που έφεραν οι πόλεμοι...

Αυτή η πόλη δεν ανήκει σε κανένα λαό, έλεγε ο πατέρας μου στη μητέρα μου, μεταφέροντας τα λόγια του παππού μου, κάθε φορά που θύμωνα. Και ο πατέρας μου θύμωνα συχνά τα τελευταία χρόνια της ζωής του. Ήταν απογοητευμένος από την εποχή που εκεί-

νος ονόμαζε «εποχή του ντιολέν\*». Και η εποχή αυτή, όπως έλεγε, μας άφηνε αρκετό χρόνο για συζήτηση, αφού οι πωλήσεις είχαν τόσο πολύ περιοριστεί, που αναγκαστήκαμε να περιοριστούμε και εμείς σ' έναν παραγικό και να απολύσουμε τον δεύτερο. Με κοίταζε και μια σκιά βαρυθυμίας ή οίκτου σκοτείνιαζε τα μάτια του και ύστερα μουρμούριζε πως ίσως ο πατέρας του να είχε δίκιο τελικά.

Τα τελευταία χρόνια της ζωής του, επαναλάμβανε συχνά τα λόγια του πατέρα του, σαν να 'θελε να τον ζωντανέψει και να τον φέρει στη συζήτησή μας, να γνωρίσει τον παππού στον εγγονό, σε μια εποχή φειδωλή που υποχρέωνε τον καθένα να ανακαλέσει στη μνήμη του την ευημερία και την πλησμονή του παρελθόντος... Σαν να 'θελε να με παρακινήσει να ξεχάσω τη δυστυχία που με περιέβαλλε, αναβιώνοντας νοερά τον πλούτο του πατέρα που είχε φύγει από κοντά του· τον υλικό πλούτο που τον πλαισίωνε όταν ήταν μικρός αλλά και τον πλούτο των «χρυσών» του λόγων, όπως άρεσε στον πατέρα μου να λέει, όταν τον πλημμύριζε η νοσταλγία για τον δικό του πατέρα.

Ωστόσο, εγώ τώρα απολαμβάνω μια ευτυχία και μια ευημερία που ο πατέρας και η μητέρα μου δεν μπόρεσαν ποτέ ούτε να τη φανταστούν. Κανένας άλλωστε δεν θα μπορούσε ποτέ να το φανταστεί, γιατί αυτό που μου συνέβη και συνέβη στη ζωή της πόλης ξεπερνάει τη φαντασία κάθε ανθρώπου. Τώρα ζω τη ζωή

---

\* Συνθετικό ύφασμα κατώτερης ποιότητας. (Σ.τ.μ.)

που πάντα ονειρευόμουν και τίποτα δεν μπορεί να διαταράξει το αίσθημά μου αυτό. Λες και οι επιθυμίες οι δικές μου, του πατέρα μου, του παππού μου, ακόμα κι εκείνες της μητέρας μου, ενσαρκώθηκαν όλες μαζί σ' αυτό που τώρα ζω. Το παρελθόν δεν το νοσταλγεί παρά μόνο εκείνος που το παρόν του τον προδίνει, όπως συνέβη στον πατέρα μου... Ωστόσο πιάνω μερικές φορές τον εαυτό μου να γλιστρά στη νοσταλγία και να τον αναπολεί τρυφερά, καθώς ανέκαθεν τον έβλεπα περισσότερο σαν δίδυμο αδελφό μου παρά σαν πατέρα μου. Και επειδή κατά βάθος μοιάζω στη μητέρα μου, του αποδίδω προτερήματα που δεν βρίσκω σε μένα, ειδικά αφότου πέθανε κι έχασα κάθε ελπίδα να διδαχτώ απ' αυτόν και να ακολουθήσω το παράδειγμά του. Άλλωστε η σημερινή μου ζωή μου προσφέρει αρκετό ελεύθερο χρόνο και ξεκούραση, για να επαναλάβω τα μαθήματα που διδάχτηκα από εκείνον και που στο νου μου αντικατέστησαν τα μαθήματα του σχολείου μου, από τα οποία δεν μου 'χει μείνει σχεδόν τίποτα πια.